

ΠΕΔΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

πολιτισμός
μετανάστευση
οργανισμοί
υγεία-πρόληψη
στενές διαπροσωπικές σχέσεις

Επιμέλεια
Παναγιώτης Σ. Κορδαύτης, Βασίλης Γ. Παυλοπουλος

Ατραπός

© 2006: Εκδόσεις ΑΤΡΑΠΟΣ

Εξώφυλλο: Ιωάννα Δελφίνο
Διόρθωση: Τέτη Παλαιοθοδώρου

Κανένα τμήμα του βιβλίου αυτού δεν αναπαράγεται, δεν αποθηκεύεται σε οποιοδήποτε σύστημα ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοσυντιγραφικό και δεν μεταβιβάζεται σε καμία μορφή και με κανέναν τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις ΑΤΡΑΠΟΣ
Νάξου 80, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2284119
e-mail: info@atrapos-editions.gr
www.atrapos-editions.gr

Βιβλιοπωλεία

- Νάξου 80, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2284119
- Γαλατσίου 109, 111 44 Αθήνα
Τηλ. - Fax: 210 2913608
- Ιακωβίδου 7, 111 44 Αθήνα
Τηλ. - Fax: 210 2116869
- Κασομούλη 52, 117 44 Αθήνα
Τηλ. - Fax: 210 9010244

Κεντρική διάθεση

- Νάξου 80, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2113292
- Κιθαιρώνος 54, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2113292

ISBN 960-6622-83-5

Πεδία έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία: Η ζώσα κληρονομιά του Kurt Lewin

Παναγιώτης Κορδούτης, Βασίλης Παυλόπουλος

Ο όρος «πεδίο» υπήρξε ιδιαίτερα γόνιμος για την Κοινωνική Ψυχολογία. Αν θέλει κανείς να ιχνηλατήσει την ιστορία του, θα πρέπει να ανατρέξει στο έργο ενός από τους ιδρυτές της σύγχρονης Κοινωνικής Ψυχολογίας, ίσως τον ιδρυτή της (Taylor, 1998), Kurt Lewin. Ο Lewin άσκησε μεγάλη επιρροή στις πρώτες θεωρητικές και μεθοδολογικές επιλογές της, κυρίως όμως στο γενικό προσανατολισμό της προς προβλήματα που παράγει το κοινωνικό γίνεσθαι. Κατά πολλούς, ο προσανατολισμός αυτός, αν και προσαρμοσμένος στο πνεύμα των καιρών, παραμένει ως σήμερα (Farr, 1996. Sadava & McCreary, 1997). Το πνεύμα των καιρών θέλει τη σύγχρονή μας Κοινωνική Ψυχολογία να παρακολουθεί στενά την περιπέτεια της σχέσης του ατόμου με το κοινωνικό γίνεσθαι (Jones, 1998. Papastamou, 2002). Για τον ίδιο τον Lewin, όμως, η Κοινωνιοψυχολογική επιστήμη όφειλε να πράττει κάτι περισσότερο: να μετέχει του κοινωνικού γίνεσθαι, να παράγει γνώση αδιαχώριστη από την κοινωνική δράση και αλλαγή! Η θεωρία έπρεπε να οδηγεί σε κοινωνική δράση και η κοινωνική δράση, δημιουργώντας έστω και αδιόρατη κοινωνική αλλαγή, έπρεπε να παράγει ερευνητική γνώση, ανανεώνοντας τη θεωρία.

Η «έρευνα δράσης», όπως την αποκαλούσε ο Lewin, συνθέτει θεωρία, μέθοδο και κοινωνικές εφαρμογές σε ενιαίο μοντέλο (Aguinis, 1993). Είναι μία επίπονη κυκλική διαδικασία, θεωρίας - σχεδιασμού - δράσης - αξιολόγησης - κοινωνικών παρεμβάσεων, με συνεχή επανατροφοδότηση, μέχρις ότου οι κοινωνικά εμπλεκόμενοι αναγνωρίσουν στο αποτέλεσμα κάθε «κύκλου», το επιθυμητό. Οι ενέργειες που υπεισέρχονται στην κοινωνική δράση, τα αποτελέσματά τους και η έρευνα που τα αξιολογεί, ενημερώνουν και επικοδομούν θεωρία, ούτως ώστε η εμπειρία που αποκτάται να μπορεί να βρει εφαρμογή και σε άλλα κοι-

ωνικά προβλήματα, με κοινά χαρακτηριστικά ή ίσως και σε άλλα κοινωνικά πεδία. Υπό την έννοια αυτή, η κοινωνία και η ίδια η ζωή, αποτελούν ζώσα προέκταση του ερευνητικού και πειραματικού εργαστηρίου (Bargal, Gold & Lewin, 1992. Campbell, 1969. Sadava & McCreary, 1997).

Την πρότασή του για έρευνα δράσης ο Lewin στήριζε σε μία συγκροτημένη και συνεκτική θεωρία, υψηλής αφάιρεσης, τη «θεωρία του πεδίου», ένα οιοει μαθηματικό μοντέλο δυνάμεων πεδίου, σχεδιασμένο για να προβλέπει συμπεριφορά και συμπεριφορική αλλαγή, ως απόκριση στις αλλαγές φυσικών και κοινωνικών περιβαλλοντικών δυνάμεων. Οι περιβαλλοντικές δυνάμεις «αναγιγνώσκονται» από τα ευρισκόμενα εντός του πεδίου άτομα, τα οποία, με βάση την ανάγνωσή τους, επιλέγουν στόχους και κινούνται προς την εκπλήρωσή τους. Για τη θεωρία του πεδίου, στην παραγωγή συμπεριφοράς βαρύνει η ισχύς της κοινωνικής κατάστασης. Ταυτόχρονα όμως, στο άτομο δίνεται ρόλος ενεργού δράσης, παρά αντίδρασης. Το άτομο δεν αποτελεί άθυρμα των καταστασιακών δυνάμεων. Συμμετέχει ενεργά, επιζητώντας να επιτύχει στόχους μέσα στο φυσικό και κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο άλλοτε ενθαρρύνει και άλλοτε κωλύει τη σκοποθετημένη του δράση (Taylor, 1998). Η δράση του ατόμου τροποποιεί το περιβάλλον και κάθε κίνησή του για να επιτύχει ένα στόχο, τροποποιεί την ισχύ των ασκούμενων πάνω του περιβαλλοντικών δυνάμεων. Η αντίληψη αυτή του ανθρώπου ως όντος, το οποίο συμπεριφέρεται μεν υπό την επίδραση ισχυρότατων περιβαλλοντικών δυνάμεων, αλλά με δράση σκοποθετημένη, ικανή να τροποποιεί την επίδραση των περιβαλλοντικών δυνάμεων, διατηρεί αμείωτη την ισχύ της στη σύγχρονη Κοινωνική Ψυχολογία (Fiske, 1992. Taylor, 1998).

Κατ' ουσίαν, η θεωρία του πεδίου καταργεί την έννοια της βασικής θεωρίας και απαλείφει τη διάκριση «θεωρητικής» και «εφαρμοσμένης» έρευνας, εισάγοντας την έννοια της «πρακτικής θεωρίας» (Lewin, 1944). Οι οιοεισδήποτε θεωρητικές αρχές που αφορούν τη συμπεριφορά του ανθρώπου είναι ευάλωτες στη δυναμική αλληλεπίδρασή του με το κοινωνικό του περιβάλλον. Το περιβάλλον, εξαιτίας του υποκειμενικού τρόπου με τον οποίο το άτομο το αντιλαμβάνεται, αλλά και των ενεργειών που απορρέουν από την υποκειμενική του αυτή αντίληψη, υφίσταται συνεχή αλλαγή, η οποία με τη σειρά της επιδρά στο άτομο αλλάζοντάς το... και η αλληλεπίδραση συνεχίζεται αενάως. Η «θεωρία», υπό τόσο ευμετάβολες συνθήκες, δεν μπορεί παρά να είναι στιγμιαία απεικόνιση της θέσης του ατόμου στο κοινωνικό πεδίο και του πεδίου εν σχέσει προς το άτομο. Η αξία της είναι μόνο πρακτική, διότι μας χρησιμεύει για να κατανοήσουμε πώς, προς ποια κατεύθυνση πρόκειται να διαφοροποιηθεί η σχέση ατόμου-περιβάλλοντος και ίσως πώς δύναται γενικά να διαφοροποιηθεί προς άλλες κατευθύνσεις. Η

θεωρία επομένως του πεδίου προτρέπει τον κοινωνικό επιστήμονα να πράξει, με συστηματικό τρόπο, ό,τι πράττει ο απλός άνθρωπος, να εργαστεί για να αλλάξει το κοινωνικό του περιβάλλον με βάση τους στόχους του, αφού πρώτα κατανοήσει, με τα μέσα που εκείνος διαθέτει, τη σχέση έχει με το περιβάλλον. Στο σημείο αυτό ανακύπτει το ζήτημα της σχέσης μεταξύ επιστήμης και ιδεολογίας (Papastamou, 2002), εφόσον οι στόχοι αυτοί δεν μπορεί παρά να είναι «εξω-επιστημονικοί», δηλαδή ιδεολογικές επιλογές του επιστήμονα σε ερωτήματα όπως, «τι πρέπει να αλλάξει;», «πώς;», «προς ποια κατεύθυνση;», «γιατί;».

Λόγω της εύλογης εμπλοκής της έρευνας δράσης με ζητήματα ιδεολογικά και δεοντολογικά, ο Lewin έθετε ορισμένους περιορισμούς ή προϋποθέσεις για την άσκησή της: (α) οι εμπλεκόμενοι πρέπει οι ίδιοι να αντιλαμβάνονται ως πρόβλημα το υπό μελέτη κοινωνικό ζήτημα, να βιώνουν τις επιπτώσεις του και να έχουν κίνητρο επίλυσής του, έκδηλο σε ελεύθερες προηγούμενες ατομικές ή συλλογικές ενέργειές τους, (β) οι εμπλεκόμενοι πρέπει να συμμετέχουν εκούσια στην έρευνα δράσης και να έχουν επίγνωση των μεθόδων παρέμβασης και (γ) οι χρησιμοποιούμενες ερευνητικές και αξιολογικές μέθοδοι θα πρέπει να είναι διυποκειμενικά κατανοητές, αναπαράξιμες από τρίτους και δημόσια επικυρώσιμες. Επί του τελευταίου, ο Lewin δεν είχε καμία αμφιβολία ότι ο ερευνητής, όντας υπόλογος έναντι του κοινωνικού συνόλου, όφειλε να υιοθετήσει τη μόνη προσέγγιση που κατά την άποψή του είχε «δημοκρατική διαύγεια» και πληρούσε τα χαρακτηριστικά, τα οποία περιγράφει το (γ): τη θετικιστική εμπειρική προσέγγιση και μάλιστα το πείραμα.

Οι δεοντολογικοί περιορισμοί της έρευνας δράσης, η πολιτική της υφή και οι μεγάλες θεωρητικές-μεθοδολογικές, κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις της αποθάρρυναν τους περισσότερους κοινωνικούς ψυχολόγους να την ακολουθήσουν ή, έστω, να ασχοληθούν με την ανάπτυξη της λογικής της, μετά τον πρόωρο θάνατο του Lewin το 1947 (Kidd & Saks, 1980). Παρ' όλα αυτά, ορισμένοι, περί τη δεκαετία του '60, δημιούργησαν μία εκδοχή της Λεβινιανής παράδοσης, που συνήθως περιγράφεται ως «Ψυχοτεχνολογία» (Miller, 1969). Επ' αυτής της παράδοσης οικοδομήθηκε το μεγαλύτερο μέρος της λεγόμενης «Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Ψυχολογίας» που γνωρίζουμε σήμερα (Oskamp, 1986). Η Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία ορίζεται ως «οι εφαρμογές των κοινωνιοψυχολογικών μεθόδων, θεωριών, αρχών και ευρημάτων στην κατανόηση και επίλυση κοινωνικών προβλημάτων» (Oskamp, 1984, σ. 12). Από την Κοινωνική Ψυχολογία απαιτείται να παράσχει επαρκή μέσα για να κατανοηθούν τα κοινωνικά προβλήματα τόσο μόνο, όσο χρειάζεται για να επινοηθούν τεχνικές επίλυσής τους. Τα προβλήματα νοούνται υπό την ευρύτερη έννοια, π.χ. περιορισμός κατανάλω-

σης ενέργειας, βελτίωση της δικαστικής διαδικασίας και των καταθέσεων των μαρτύρων, αλλαγή της στάσης-συμπεριφοράς των νέων έναντι του καπνίσματος, προαγωγή των πωλήσεων ενός προϊόντος, αλλαγή συνηθειών διατροφής, βελτίωση της επίδοσης των μαθητών κ.λπ. Την Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία δεν απασχολούν, τουλάχιστον εξ ορισμού, οι προϋποθέσεις που έθετε ο Lewin για την άσκηση παρεμβάσεων, επί παραδείγματι, εάν όλοι οι εμπλεκόμενοι αντιλαμβάνονται «το κοινωνικό τους πρόβλημα». Κατά κανόνα, δεν την απασχολούν ούτε οι μακροκοινωνικές συνέπειες της εφαρμογής των τεχνικών της αλλά ούτε η συμβολή τους στην ανάπτυξη της θεωρίας για την κατανόηση της ανθρώπινης κατάστασης. Η χρήση δεδομένης κοινωνιοψυχολογικής θεωρίας, για να κατανοηθεί το υπό μελέτη πεδίο, είναι συχνά αποσπασματική και υπερβολικά «στενή», η δε ανατροφοδότηση της θεωρίας από την εφαρμογή των τεχνικών, ίσως για το λόγο αυτό, ισχνή ή ανύπαρκτη. Σε αντίθεση προς την αρχική σύλληψη του Lewin, πολλές προσεγγίσεις της Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Ψυχολογίας στο πεδίο τείνουν να είναι θεωρητικά πρακτικές (ενίοτε δε τόσο πρακτικές που είναι α-θεωρητικές) αντί να είναι πρακτικές θεωρίες.

Τη μετά Lewin περίοδο, πάντως, οι περισσότεροι ερευνητές στράφηκαν σε λιγότερο φιλόδοξα ερευνητικά προγράμματα μικρής κλίμακας ή σε «βασική έρευνα», κρατώντας από τα διδάγματα του Lewin μόνο την αυστηρή μεθοδολογική πειραματική προσέγγιση και επιχειρώντας να διερευνήσουν θεμελιώδεις, όπως πίστευαν, κοινωνικές διεργασίες, προσομοιώνοντας κοινωνικές καταστάσεις στο εργαστήριο. Η Κοινωνική Ψυχολογία «αποσύρθηκε» από τα κοινωνικά προβλήματα και αφοσιώθηκε σε εργαστηριακές μελέτες, παραδείγματος χάριν για την κοινωνική αντίληψη, τη συμμόρφωση και υπακοή, τη γνωστική ασυμφωνία, την απόδοση αιτίου, τη συνεργατικότητα, την επιθετικότητα, τον αλτρουισμό και τη διαπροσωπική έλξη. Η δραστηριότητα αυτή παρήγαγε αξιόλογο σώμα βασικής θεωρίας για την ανθρώπινη συμπεριφορά, το οποίο, παρότι αμφισβητήθηκε σφοδρά, αποτελεί πάντα σταθερό σημείο αναφοράς και εκκίνησης. Η κύρια αμφισβήτηση των εργασιών αυτών, περί το τέλος της δεκαετίας του '60, αρχές '70 (Elms, 1975. Gergen, 1973. Ring, 1967) οφειλόταν, κατά μέγα μέρος, ακριβώς στον εργαστηριακό ερμητισμό και την αποξένωση από το πεδίο, στην αδιαφορία ή αδυναμία των κοινωνικών ψυχολόγων να δείξουν ότι οι αρχές που εντόπιζαν στο εργαστήριο λειτουργούσαν στο πραγματικό κοινωνικό περιβάλλον όπως στο εργαστήριο (ότι είχαν «οικολογική εγκυρότητα»). Τη μετάβαση στον τρόπο προσέγγισης των «πεδίων έρευνας» του παρόντος χρόνου ίσως την οφείλουμε σε ορισμένους κοινωνικούς ψυχολόγους που αποκρίθηκαν στην κριτική με τα λεγόμενα «πειράματα πεδίου». Οι έρευνες αυτές επιχειρούν να κατα-

νοήσουν και να προβλέψουν κοινωνιοψυχολογικά φαινόμενα στο περιβάλλον που προκύπτουν. Χαρακτηριστικό τους είναι η επινόηση νέων ερευνητικών στρατηγικών, οι οποίες, ενώ έχουν οικολογική εγκυρότητα, διαθέτουν θετικιστική επαγωγική λογική και εξασφαλίζουν γενικευσιμότητα των ευρημάτων, πέρα από τα υπό μελέτη δείγματα συμμετεχόντων (Cook & Campbell, 1979).

Σήμερα, η κριτική στάση απέναντι στην εργαστηριακή έρευνα έχει αφομοιωθεί από το κυρίως ρεύμα της Κοινωνικής Ψυχολογίας, χωρίς την ελάχιστη υποχώρηση από τις βασικές επιστημολογικές αρχές του θετικισμού (Augoustinos & Walker, 2001). Η Λεβινιανή κληρονομιά έχει επανα-επικεντρώσει την Κοινωνική Ψυχολογία στο πεδίο, επαναφέροντας μεγάλο μέρος της προβληματικής του Lewin για τη σχέση επιστήμης-κοινωνίας (Edwards, 1990). Δύσκολα θα μπορούσε να πει κανείς πως υπάρχει μία περιοχή της Κοινωνικής Ψυχολογίας της οποίας η θεωρία και η έρευνα να είναι αδιάφορη για το κοινωνικό πεδίο και να μην επηρεάζεται από τρέχοντα σχετικά κοινωνικά προβλήματα. Τουναντίον, το πεδίο εμπνέει και ανατροφοδοτεί τη θεωρία, ενώ, κατά γενική διαπίστωση, είναι πλέον δυσδιάκριτο και αδικαιολόγητο το όριο μεταξύ βασικής Κοινωνικής Ψυχολογίας και Εφαρμοσμένης (Jones, 1998). Ακόμη και οι ερευνητές της Κοινωνικής Νόησης, της πλέον ερμητικής πειραματικής εργαστηριακής προσέγγισης, διεξάγουν τις έρευνές τους υπό την οπτική (ή με την προοπτική) εφαρμογών, στη δικαιοσύνη, την υγεία, το περιβάλλον, τα ΜΜΕ, τις επιχειρήσεις, τη γεροντολογία και άλλα πεδία, προσβλέποντας, δι' αυτού του τρόπου, και στον εμπλουτισμό των θεωριών τους (Sadava & McCreary, 1997). Γενικότερα, οι περισσότερες έρευνες που επικεντρώνονται σε κάποιο συγκεκριμένο κοινωνικό πεδίο έχουν στόχο τόσο να κατανοήσουν τις κοινωνιοψυχολογικές διεργασίες και τα φαινόμενα που υπεισέρχονται στο πεδίο, όσο και να εμπλουτίσουν, όπως συνιστούσε ο Lewin, τη θεωρία τους. Ο εμπλουτισμός της θεωρίας από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά κάθε πεδίου τη μετατρέπει σε ισχυρό ερμηνευτικό, προβλεπτικό και ενίοτε ελεγκτικό εργαλείο, για ολοένα περισσότερα φαινόμενα που εμπíπτουν στο ίδιο ή συγγενές πεδίο. Ο θεωρητικός εμπλουτισμός προτρέπει στην επινόηση αποτελεσματικών εφαρμογών.

Η κλασικότερη των κοινωνιοψυχολογικών θεωριών, η Θεωρία της Γνωστικής Ασυμφωνίας, του μαθητή του Lewin, Festinger, προσφέρεται ως παράδειγμα θεωρίας που εμπλουτίστηκε από την εφαρμογή της στο πεδίο. Κατά την αρχική της σύλληψη βασίστηκε σε μελέτη πεδίου (Festinger, Reicken & Schachter, 1956) ενός ανησυχητικού για την κοινωνική συνοχή κοινωνικού προβλήματος, αυτού των «καταστροφικών λατρειών». Οι ερευνητές για να το μελετήσουν έγιναν οι ίδιοι μέλη μιας εσατολογικής ομάδας, η οποία προσδο-

κούσε την εκπλήρωση προφητείας περί συντέλειας του κόσμου, σε ορισμένη ημερομηνία. Έκπληκτοι, κατέγραψαν την εντυπωσιακή αντίδραση των ομάδων της ομάδας, όταν η αναμενόμενη ημέρα ήλθε χωρίς να συμβεί η συντέλεια του κόσμου: τα μέλη της ομάδας άρχισαν εντατικά να προσηλυτίζουν άλλους. Επρόκειτο για αντίδραση οφειλόμενη στη μείωση της γνωστικής ασυμφωνίας, στην προσπάθεια των ανθρώπων αυτών να μειώσουν την εσωτερική σύγκρουση ανάμεσα στην προσδοκία τους, στην οποία είχαν υπερβολικά επενδύσει, και στη ματαιώσή της. Η πρακτική αυτή θεωρία έχει έκτοτε συμβάλει στο να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά της αυτοθυσίας του τρομοκράτη, την εκπαίδευση («αυστηρή μύηση») που μετατρέπει έναν απλό νέο σε βασανιστή των συνανθρώπων του κ.ά. (Huggins, Haritos-Fatouros & Zimbardo, 2002). Η πρακτικότητα του εμπλουτισμού της εν λόγω θεωρίας έχει περαιτέρω καταδειχθεί και στην αντιμετώπιση οργανωσιακών προβλημάτων, όπως οι μισθολογικές ανισότητες, οι συγκρούσεις και η έλλειψη συνεργασίας (Sadava & McCreary, 1997). Ανάλογη είναι και η διαδρομή της άλλης κλασικής κοινωνιοψυχολογικής θεωρίας, της απόδοσης αιτίου, την ολοένα αυξανόμενη πρακτικότητα της οποίας γνωρίζουμε από μεγάλο εύρος εφαρμογών, σε προβλήματα διομαδικών σχέσεων, στενών διαπροσωπικών σχέσεων όπως η σχέση των συζύγων (διαζύγιο, κακοποίηση κ.λπ.), σε ζητήματα ψυχικής και φυσικής υγείας, σχολικής επίδοσης κ.ά. (Augoustinou & Walker, 2001).

Τα κεφάλαια του παρόντος τόμου αποτελούν μικρή αλλά ενδεικτική αντανάκλαση του μεγάλου πλούτου που παράγει η επαναεπικέντρωση της Κοινωνικής Ψυχολογίας σε ποικίλα πεδία έρευνας. Επιλέξαμε τα πεδία του πολιτισμού, της μετανάστευσης, των οργανισμών, της υγείας-πρόληψης και των στενών διαπροσωπικών σχέσεων, με βάση κυρίως τα προσωπικά μας ενδιαφέροντα και οργανώσαμε την παρουσίασή τους εκκινώντας από το μακρο-κοινωνικότερο πολιτισμικό πεδίο για να καταλήξουμε στο μικρο-κοινωνικότερο, των στενών διαπροσωπικών σχέσεων. Τα συγκεκριμένα πάντως πεδία έχουν προσελκύσει αρκετό ενδιαφέρον, ώστε να αποτελούν διακριτές πλέον επιστημονικές περιοχές, διαθέτουσες σύνθετες, υβριδικές και ειδικές γι' αυτά κοινωνιοψυχολογικές θεωρίες. Ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι, σε κάθε περίπτωση, οι θεωρίες έχουν γίνει πιο πρακτικές, εφόσον χάρη στην πολυμήχανη εμπειρική και πειραματική έρευνα δεν περιγράφουν απλώς τα φαινόμενα κάθε πεδίου, «ποια είναι, τι είναι και από τι απαρτίζονται», αλλά ενίοτε μας δείχνουν τις γνωστικοθυμικές διεργασίες ή τις κοινωνικές διαδικασίες που τα παράγουν, «γιατί και πώς συμβαίνουν», και υπό ποιες κοινωνικές συνθήκες προκύπτουν, «πότε συμβαίνουν» (Fiske & Taylor, 1984).

Δεν είναι φυσικά βέβαιο ότι οι πρακτικές μας θεωρίες αλλάζουν τον κόσμο, όπως οραματιζόταν ο Lewin. Ίσως όμως να συνδράμουν στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου και στην καλύτερη προσαρμογή σε έναν κόσμο που, ούτως ή άλλως, δύσκολα αλλάζει. Σε ορισμένες περιπτώσεις ίσως δείχνουν τρόπους και μέσα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην αλλαγή σε ορισμένα κοινωνικά πεδία, αρκεί να υπήρχε η βούληση, τα κίνητρα, η συναίνεση των εμπλεκόμενων και οι πόροι.

Ο αναγνώστης θα κρίνει κατά πόσον οι «πρακτικές θεωρίες» κάθε συγγραφέα του παρόντος τόμου τού προσφέρει ερεθίσματα για να κατανοήσει συστηματικότερα και να προβληματιστεί γύρω από ζητήματα που όλους μάς απασχολούν, έμμεσα ή άμεσα. Ο φοιτητής ελπίζουμε περαιτέρω να κατανοήσει πώς συγκροτείται και διατυπώνεται μία θεωρία ή ένα θεωρητικό πλαίσιο, ώστε να μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά. Ο διυποκειμενικός εμπειρικός έλεγχος, ο δυνάμενος να αναπαραχθεί αντικειμενικά από κάποιον τρίτο, είναι εκείνος που καθιστά μία θεωρία συναινετικά σεβαστή, εφαρμόσιμη, συστηματικά αμφισβητήσιμη και ανατρέψιμη. Είναι οι εν λόγω ιδιότητες εκείνες που κάνουν τις θεωρίες πρακτικές, εργαλεία δηλαδή που εφόσον τα δοκιμάσουμε στο πεδίο που μας ενδιαφέρει, διαπιστώνουμε πως κάτι χρήσιμο μας λένε γι' αυτό. Υπό την προϋπόθεση αυτή, συνεχίζουμε να τα χρησιμοποιούμε και τα αντικαθιστούμε όταν επινοούμε άλλα, κάρη στα οποία καταλαβαίνουμε πολύ περισσότερα πράγματα ή απλώς πολύ περισσότερα πράγματα για ό,τι ήδη γνωρίζουμε για το πεδίο.

Βιβλιογραφία

- Aguinis, H. (1993). Action research and scientific research. *Journal of Applied Behavioral Science*, 29, 416-431.
- Augoustinos, M., & Walker, I. (2001). *Social cognition. An integrated approach*. London: Sage.
- Bargal, D., Gold, M., & Lewin, M. (1992). Introduction: The heritage of Kurt Lewin. *Journal of Social Issues*, 48(2), 3-14.
- Campbell, D. T. (1969). Reforms as experiments. *American Psychologist*, 24, 409-429.
- Cook, T. D., & Campbell, D. T. (1979). *Quasi-experimentation: Design and analysis issues for field settings*. Boston: Houghton Mifflin.
- Edwards, J., Tindale, R. S., Heath, L., & Posavac, E. J. (Eds.). (1990). *Social influence processes and prevention: Social psychological applications to social issues*. New York: Plenum.

- Elms, A. (1975). The crisis of confidence in social psychology. *American Psychologist*, 30, 967-976.
- Farr, R. M. (1996). *The roots of modern social psychology*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Festinger, L., Reicken, H., & Schachter, S. (1956). *When prophecy fails*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fiske, S. T. (1992). Thinking is for doing: Portraits of social cognition from daguerre-type to laser photo. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 877-889.
- Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1984). *Social cognition*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26, 373-383.
- Huggins, M., Haritos-Fatouros, M., & Zimbardo, P. (2002). *Violence workers: police torturers and murderers reconstruct Brazilian atrocities*. Stanford, CA: University of California Press.
- Jones, E. (1998). Major developments in five decades of social psychology. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 1-57). Boston: McGraw-Hill.
- Kidd, R. F., & Saks, M. J. (1980). What is applied social psychology? An introduction. In R. F. Kidd & M. J. Saks (Eds.), *Advances in applied social psychology* (Vol. 1, pp. 1-24). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lewin, K. (1944). *Field theory in social sciences*. New York: Harper.
- Miller, G. A. (1969). Psychology as a means of promoting human welfare. *American Psychologist*, 24, 1063-1075.
- Oskamp, S. (1984). *Applied social psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Oskamp, S. (1986). Applied social psychology to the year 2000 and beyond. *Contemporary Social Psychology*, 12(1), 14-20.
- Oskamp, S. (1997). Applied social psychology today and tomorrow. In S. W. Sadava & D. R. McCreary (Eds.), *Applied social psychology* (pp. 310-329). Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Papastamou, St. (2002). Why the New Review of Social Psychology? *New Review of Social Psychology*, 1, 5-38.
- Ring, K. (1967). Experimental social psychology: Some sober questions about frivolous values. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3, 113-123.
- Sadava, S. W., & McCreary, D. R. (1997). *Applied social psychology*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Taylor, S. (1998). The social being in social psychology. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 58-98). Boston: McGraw Hill.